

2. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навч. посібник. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
3. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.
4. Савшинский С. Пианист и его работа. Москва : Классика-XXI, 2002. 224 с.
5. Юцевич Ю. С. Музыка. Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2003. 352 с.

УДК 378

***РОЛЬ І МІСЦЕ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО
ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ***

Друганова О. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У статті схарактеризовано роль і місце історико-педагогічних знань у системі професійної підготовки сучасного викладача закладу вищої освіти. Доведено, що належне місце у змісті курсу «Педагогіка вищої школи» повинно бути відведено системному вивченню спадщини видатних вітчизняних педагогів-учених, діяльність яких була пов'язана зі становленням та розвитком вищої освіти та школи в Україні в різні історичні періоди, зокрема й у період ХІХ століття. Особливу увагу приділено значущості творчої спадщини М. Пирогова, чия педагогічна діяльність суттєво вплинула на розвиток вітчизняної вищої школи та педагогіки. Схарактеризовано основні положення наукового доробку просвітника, що не втратили своєї актуальності й можуть бути творчо переосмислені та реалізовані в практиці підготовки сучасних викладачів закладів вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, викладач, підготовка, історико-педагогічні знання.

**РОЛЬ И МЕСТО ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В
СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ
ШКОЛЫ**

Друганова Е. Н.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В статье схарактеризировано роль и место историко-педагогических знаний в системе профессиональной подготовке преподавателя современной высшей школы. Доказано, что надлежащее место в содержание курса «Педагогика высшей школы» должно быть отведено системному изучению наследия выдающихся отечественных преподавателей-ученых, чья деятельность была связана с образованием и развития высшего образования и школ в различных исторические периоды, в частности в XIX веке. Обращено внимание на значимость творческого наследия Н. Пирогова, чья педагогическая деятельность значительно повлияли на развитие национального высшего образования и педагогики. Проанализированы основные положения научного наследия просветителя, которые не потеряли свою актуальность и могут быть пересмотрены и реализована в практике подготовки современных преподавателей высших учебных заведений.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, преподаватель, подготовка, историко-педагогическое знание.

**THE ROLE AND PLACE OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL
KNOWLEDGE IN THE SYSTEM OF TRAININGA MODERN HIGHER
EDUCATION TEACHER**

Druhanova O. M.

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article describes the role and place of historical and pedagogical knowledge in the content of professional training of a modern higher education teacher. The research has proved that the proper place in the content of the course

“Pedagogy of Higher School” should be given to the systematic study of the heritage of outstanding pedagogues and scientists whose activities were associated with the founding and development of higher education and schools in Ukraine in different historical periods, in particular during the period of the XIX century. Students’ acquisition of such knowledge will help determine the role of an individual in changing pedagogical paradigms and forming a national and universal component of the modern philosophy of Ukrainian pedagogy (O. Kirdan), develop professionally oriented critical thinking and establish professional culture of a modern higher education teacher.

The article pays special attention to the significance of the creative heritage of M. Pyrohov, whose activities significantly influenced the development of national higher education and pedagogy. The paper describes the main theses presented in the scientific works of the enlightener, which have not lost their relevance and can be creatively reconsidered and implemented into the practice of training modern teachers for higher education institutions, including: 1) M. Pyrohov’s views on the significance of the “educational power of an individual” regarded as “the only pledge of true progress”, the role of the teaching staff in the development of education and science, “...whose honor and glory” should “focus on the pursuit of science, the improvement of its course, on active participation in the development and prosperity of the university”; 2) conclusions of the scholar regarding the importance of conducting a competitive selection to replace the professorial vacancies at universities as an effective mechanism for improving the quality of the teaching staff; presentation of the procedure of selecting professors, which should take place under certain conditions, such as submission of a scientific or educational piece of writing (manual or monograph); presentation of at least one immediate student who was expected to have such a level of scientific education that he held or could hold a position of Associate Professor teaching the discipline the professor specialized in or any of the related subjects; 3) ideas on how to improve various forms of organization of higher education training in general and in the practice of lecturing in particular.

It has been ascertained that the subject of further scientific research may be related to the study of ways to improve the organization of the educational process in

institutions of higher education presented both in domestic and foreign pedagogical thought and practice.

Keywords: higher education institution, teacher, training, historical and pedagogical knowledge.

Постановка проблеми. Успішне виконання завдань, що стоять перед сучасною вищою школою України в умовах її входження в європейський і світовий освітній простір, потребує підвищення вимог до науково-творчого потенціалу, рівня загальної та педагогічної культури, педагогічної майстерності й професіоналізму професорсько-викладацького складу. Адже саме професійна компетентність, професійний розвиток та саморозвиток науково-педагогічних кадрів відіграють провідну роль у підготовці майбутніх поколінь фахівців нової генерації – активних членів суспільства, здатних до самостійного творчого мислення, до продукування нових знань, уміння їх застосовувати на практиці тощо. Про це наголошується у багатьох нормативних документах, зокрема у Законі України «Про вищу освіту», Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років тощо.

Важливе місце у змісті професійно-педагогічної підготовки викладача закладу вищої освіти повинне посісти й історико-педагогічне знання, яке не можна недооцінювати та применшувати. Адже під час опанування теоретико-практичних наукових напрацювань і здобутків минулого, слухач магістратури – майбутній викладач закладу вищої освіти, ознайомлюється з особливостями зародження й розвитку, основними проблемами і протиріччями педагогічної думки та школи на різних етапах їх еволюції, науковий аналіз яких дозволяє дійти до висновків, що виховання й освіта детерміновані соціально-економічними, політичними і культурними факторами. Історико-педагогічні знання збагачують професійно-педагогічний світогляд, сприяють виробленню оціночних суджень у галузі педагогічної діяльності, «збуджують креативну думку що, надалі трансформуючись, реалізується у власній педагогічній творчості» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри велику кількість наукових праць із різних аспектів підготовки сучасного викладача закладу вищої освіти (Т. Завгородня, В. Лозова, Л. Подоляк, В. Юрченко та ін.) вважаємо за необхідне зупинитися на проблемі визначення ролі і місця історико-педагогічних знань у системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Формулювання мети статті. Висвітлити роль і місце історико-педагогічних знань у змісті професійної підготовки сучасного викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не викликає заперечень, що формуванню й удосконаленню ерудиції, культури та професійної майстерності майбутнього викладача закладу вищої освіти покликані психолого-педагогічні дисципліни серед яких важливе місце посідає курс «Педагогіка вищої школи». Суттєву увагу в цьому курсі відведено темам, зміст яких безпосередньо пов'язаний із «Історією вищої педагогічної освіти. Соціально-історичні характеристики розвитку вищої педагогічної школи в Україні» [1]; «Історією розвитку вищої освіти в Україні» [3]; «Історією розвитку вищої школи» [5] тощо.

Важливо, що належне місце у вище зазначених темах відведено університетам, час появи й інтенсивного розвитку яких припадає на ХІХ століття. Саме тоді на терені України, що входила на той час до складу Російської імперії, були відкриті Харківський (1804 р.), Київський св. Володимира (1833 р.), Новоросійський (1865 р.) університети, що займали ключове положення у вищій школі як за науково-педагогічним авторитетом викладацького складу, так і за кількістю студентів.

Наголосимо, що роль університетів того часу в розвитку держави загаломі науки та освіти зокрема високо оцінювалася провідними вченими зазначеного періоду. Показовими у цьому плані є слова видатного науковця Л. Петражицького, який називав університети «осередками науки та джерелами просвіти». Університетське питання, як зазначав науковець, є «... питання

життя чи смерті, в усякому разі, питання процвітання чи падіння науки в країні, і не лише науки у вузькому сенсі слова, а й того процесу просвіти, який не обмежується впливом на декілька тисяч юнаків, а розповсюджується на цілий великий організм держави й суспільства, на дух, розум та серце народу взагалі» [6, с. 13 – 14]. Про значущість університетів у розвитку освіти, науки та культури писав і видатний вітчизняний науковець, педагог К. Ушинський. «Багато, дуже багато чим ми зобов'язані нашим університетам! – стверджував просвітник. – Коли жива думка й живе почуття не заснули в нас до кінця й пробудились із незвичайною силою після севастопольського погрому; коли ми з обуренням змогли визначити наші моральні виразки й твердо вирішиливилікувати їх; коли на всіх теренах державної служби, у всіх станах суспільства з'явилися у нас люди, готові до морального відродження; коли, нарешті, один із значущих фактів російської історії, факт звільнення селян, отримав відгук і підтримку в російському суспільстві ... то цим усім Росія зобов'язана лише своїм університетам» [13, с. 317–447].

Важливо, що науковці, зокрема М. Ковалевський, у своїх спогадах характеризували університети не лише як установу, яка надала спеціальну підготовку з певного фаху, а перш за все як місце, що активізує загальний розвиток людини. «Університетське життя впливає на студентів, викликає особливі запитання, породжує певні наукові погляди, спрямовує їхню теоретичну і практичну діяльність, справляє не тільки освітній, але й виховний вплив», – писав він. На думку автора спогадів такий вплив відбувається не тільки завдяки лекціям і практичним заняттям, важливими також є «можливість дружнього спілкування, гурткового життя, при якому люди поєднані спільним бажанням виробити в собі певний світогляд за допомогою читання і живого обміну думками». Науковець вважав помилковою думку, що вплив університетів зводиться лише до лекцій та семінарів, а студентам відводиться роль сторонньої публіки, із якою професор безпосередньо контактує лише під час іспиту. М. Ковалевський наголошував, що не можна перешкоджати утворенню між слухачами наукових гуртків і сходок, забороняти їм

відвідування лекцій на інших факультетах, окрім обраного ними, відмовлятися від будь-якого особистого обміну думок із ними, від надання їм порад та літературних вказівок. «Якщо позбавити університетське життя усього вказаного вище, тоді університет буде зведено до ролі спеціальної школи і він не зможе бути центром виховання і всебічного розвитку майбутніх поколінь», – зауважував просвітник [4, с. 287–288].

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що належне місце у змісті курсу «Педагогіка вищої школи» повинно бути відведено й вивченню спадщини видатних вітчизняних педагогів-учених, діяльність яких була пов'язана зі становленням та розвитком вищої освіти та школи в Україні у різні історичні періоди, зокрема й у період ХІХ століття. Набуття студентами такого знання сприятиме визначенню ролі особистості у формуванні сучасної філософії української педагогіки. До таких науковців досліджуваного періоду належать К. Ушинський, М. Пирогов, Л. Петражицький, Д. Багалій, М. Сумцов та інші.

У переліку названих учених на особливу увагу заслуговує творча спадщина М. Пирогова (1810 – 1881 рр.), що визнаний у всьому світі як геніальний хірург, прогресивний педагог, видатний учений і знаний громадський діяч. Важливо при цьому наголосити, що науково-педагогічна спадщина М. Пирогова надзвичайно велика й багатогранна. Його праці, присвячені розробці багатьох питань освіти й виховання, відкрили «дискусію з найважливіших питань виховання» (стаття «Питання життя»), «збудили педагогічну думку, яка спала ... до того часу» [13, с. 257].

Установлено, що знаний вітчизняний просвітник приділяв велику увагу проблемам реформування вітчизняної системи вищої освіти, професійної підготовки й перепідготовки викладацьких кадрів; одним із перших висунув ідею нерозривності навчання й виховання. Із іменем і діяльністю Миколи Івановича тісно пов'язано й заснування в Одесі університету, який відразу ж став центром вищої освіти на півдні України.

Аналіз творчої спадщини видатного науковця дозволяє стверджувати, що М. Пирогов у багатьох своїх працях надавав величезне значення у розвитку освіти й науки ролі університетів, вважав їх найкращими «барометрами суспільства» [10, с. 385]. На переконання просвітника саме університет, більш ніж будь-які інші установи, «...відбиває сучасне суспільство, в якому він живе». «Поглянувши на університет глибше, можна правильно визначити і дух суспільства, і усі громадські поривання, і дух часу», – писав він у статті «Університетське питання» [10, с. 384].

У контексті підготовки сучасного викладача закладу вищої освіти особливої уваги заслуговує й стаття М. Пирогова «Чого ми бажаємо?». Важливо зазначити, що провідною ідеєю цієї праці стала думка науковця щодо значущості «освітньої сили особистості» як «єдиної запоруки істинного прогресу». Просвітник наголошував, що «тверда віра в освітню, творчу силу людської особистості» є «першою й головною умовою прогресу». Без особистості «усі хитросплетені статuti – мертва літера» [7, с. 22]. М. Пирогов слушно зауважував, що для перетворення університетів передусім варто звернути увагу на попередню підготовку діячів науки. Адже будь-які, навіть дієві зміни у статутах, але не підтримані «особистою силою виконавців», як зазначав учений, залишаться без будь-якого результату. Шлях підготовки таких діячів науковець убачав у створенні особливих, постійних інститутів викладачів при Академії наук, і при деяких університетах, кошти на утримання яких збиралися б за слухання лекцій в усіх університетах; постійне оновлення університетів свіжими силами тощо. Такі заходи, за висловом просвітника, є важливими й протистоять «апатії і непотизму». «Як швидко проявить себе у наших університетах вплив сил, що постійно освіжаються новими особистостями; як скоро сили ці стануть достатніми в такому ступені, що кожний науковий предмет буде розділений щонайменше між двома викладачами, то тоді й питання про розподілення лекцій, про випробування і спосіб навчання буде вирішене позитивно, – писав він у вище зазначеній статті [7, с. 24].

Визначаючи роль університетів і професорсько-викладацьких кадрів у розвитку освіти й науки, просвітник паралельно порушував й проблему гідної матеріальної оплати їхньої праці. Цьому питанню він присвятив низку публікацій, як-от: «Чого ми бажаємо?», «Погляд на загальний статут наших університетів» тощо.

Аналіз спадщини знаного вітчизняного вченого свідчить, що суттєву увагу М. Пирогов приділяв і проблемі конкурсного відбору для заміщення професорських вакансій в університетах як дієвого механізму удосконалення якості професорсько-викладацького складу. Так, у статті «Погляд на загальний статут наших університетів» просвітник закликав «покласти край свавіллю, пануючому при виборах професорів і особливо в провінційних університетах»; засудив існуючу на той час практику, за якої професор після 25 років праці, «як би мало він не відповідав сучасним вимогам науки, може майже напевно розраховувати, що буде знову обраний ще на п'ятиріччя, і ще і ще, аби він сам мав до того бажання...» [8, с. 218].

М. Пирогов вважав за необхідне впровадити гласне оприлюднення наукових достоїнств конкуруючих для більш об'єктивного їхнього оцінювання [8, с. 211]. Адже взаємна мовчазна угода колегії, обрання особи «без позитивної демонстрації достоїнств, дії у навчальній галузі, також не обумовлені певними науковими, літературними і навчальними працями та їх результатами», на думку науковця, перешкоджає внесенню свіжих сил у наукову діяльність університету та появі доцентів-наступників. Усі ці умови, за словами М. Пирогова, «не служать до заохочення, не підтримують енергію діяльності, а швидше привносять застій і апатію» [8, с. 217–218]. Зауважимо, що лише за умови, коли «ніхто не з'явиться на конкурс, або коли мається на увазі особа, занадто вже відома своїми науковими та навчальними заслугами всьому вченому світу», просвітник допускав можливість вибору професорських кадрів поза публічного обговорення їхньої кандидатури.

Важливо, що при проведенні конкурсу М. Пирогов вважав за необхідне брати до уваги й голос студентів – слухачів університетських курсів, водночас

погоджуючись із тим, що хоча і трапляється випадки, коли вони (слухачі–О.Д.) «мають прихильність до тих професорів, які поблажливіші за інших під час іспитів, проте, громадська думка більш неупереджена, ніж думка товаришів і начальників викладача» [8, с. 211]. Просвітник радив ввести до нового статуту університетів положення щодо важливості такого голосу, як «одного із самих надійних засобів проти відсталості й застою» [10, с. 354]; необхідності прислуховуватися до нього навчального керівництва при визначенні «достоїнств і здібностей викладачів» [8, с. 211]

Заслугує на увагу запропонований просвітником проект обрання професорів, що мало відбуватися за певних умов. По-перше, коли професор, який прослужив перше п'ятнадцятиріччя, мав надати науковий або навчальний твір (керівництво або монографію), виданий ним під час служби при університеті в званні професора і прийнятий зі схваленням в науковому світі. Ця умова, як зазначав М. Пирогов, заохотила б багатьох до літературних занять.

По-друге, претендент на професорське звання мав представити щонайменше одного зі своїх безпосередніх учнів, який би мав такий рівень наукової освіти, що міг би зайняти, або вже займає місце доцента з предмету, який викладає професор, або зі споріднених предметів. Ця умова, на думку науковця, – слугувала б доказом навчальної діяльності професора та спонукала б професорів до приватних занять зі слухачами, які виявили здібності та бажання спеціально вивчати окрему науку [8, с. 214].

Отже, саме за умови проведення публічного конкурсу, який «дав би достатній засіб дізнатися про громадську думку», кожен викладач, який істинно любить свою науку, на переконання просвітника, може й повинен у перші 15 років свого служіння університету, крім читання лекцій, надати ще й інші докази своєї наукової діяльності» [8, с. 214]. «Ніхто з університетських викладачів не повинен знаходитися під впливом паралізуючої думки, що, вступивши одного разу в число членів ради, йому нічого більше не залишається, як спокійно і безумовно вичікувати 25 років повної пенсії», – наголошував М. Пирогов [8, с. 214].

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що важливу роль у набутті знань щодо організації навчально-пізнавальної діяльності студентів сучасної вищої школи (розділ «Дидактика вищої школи»), матимуть погляди видатних вітчизняних науковців на проблему правильної організації освітнього процесу в університетах загалом й лекційної системи зокрема. Цьому питання М. Пирогов присвятив низку публікацій. Серед них: «Погляд на загальний статут наших університетів», «З приводу занять руських вчених за кордоном», «Листи з Гейдельберга» тощо.

Установлено, що обґрунтовуючи власну позицію щодо значущості лекційних курсів у системі університетського викладання М. Пирогов, передусім, звернувся до досвіду зарубіжних вищих навчальних закладів. Узявши для порівняння організацію університетської освіти у Німеччині, просвітник у статті «З приводу занять руських вчених за кордоном», що була надрукована в «Журнале Міністерства народної освіти», зауважив, що там (у Німеччині – О.Д.) систематичний виклад наук на лекціях за посібниками, записками, зошитами зустрічається, як «один із середньовічних звичаїв, з якими нелегко розлучається західне суспільство». «У нас, в університетах, це майже загальноприйнятий спосіб, хоча ми не маємо ні середньовічних звичаїв, ні переказів», – писав М. Пирогов [9, с. 115]. На переконання просвітника, систематичне лекційне викладання є необхідним лише за таких умов: до введення книгодрукування для тих наук, із якими не можна познайомитися за допомогою книг і посібників; коли наука ще нова і «тільки починає заявляти свої права, не входячи до загальної системи наук» [9, с. 116]; як підмога розумовій роботі слухачів, які повинні отримувати знання при самостійному опрацюванні посібників тощо.

Звертав увагу науковець і на час, упродовж якого майбутній викладач вищої школи займався дослідженням певної галузі наукового знання. На переконання М. Пирогова, в цілості всю науку може добре викладати лише той, хто займався розробкою окремих її частин довгий час. «Що більше він їх розробляв, тим кращим, то розумнішим буде виклад цілого», – писав він у статті

«Листи з Гейдельберга 1»[11, с. 389]. Це дозволить, на переконання просвітника «зосередитись, не розпливатись, а головне – вибирати такий обсяг діяльності, який буде йому під силу». Що більш обмежене коло дії для першого разу, то більше надії на результат, то більш одухотвореною є робота, – вважав М. Пирогов. [9, с. 112–113].

Зазначимо, що М. Пирогов, надавав особливого значення «освітній силі думки й слова»; вважав бажаними лекції лише тих професорів, які володіють особливим даром слова. «Дія голосу, тобто живої мови, на аудиторію, дуже помітна, коли викладач має дар слова і коли він хоче не тільки переконувати, але ще хвилювати і вражати своїх слухачів», – зауважував дописувач у статті «З приводу занять руських вчених за кордоном» [9, с. 118].

Корисними у підготовці сучасного викладача стануть настанови просвітника щодо необхідності наставникам молоді збуджувати «розум слухачів на лекціях», створювати умови за яких він (розум – О.Д.) «був би у постійній роботі» [7, с. 43]. М. Пирогов вважав, що одним із головних завдань лекцій повинна стати підмога розумовій роботі студентів. «Якщо не любов до науки, то самолюбство змусило б багатьох зробитися дійовими особами на лекціях», – зауважував науковець. На його переконання, у такому разі й «посібники читалися б з толком; спеціальні курси стали б необхіднішими за систематичні, а заняття стали б більш самостійними». «Було б менше слів і більше діла», – наголошував педагог [9, с. 120].

Аналіз спадщини видатного науковця дозволяє стверджувати, що у полі зору М. Пирогова була також й проблема положення професора, його авторитету в науці. Спираючись на досвід університетів Німеччини, М. Пирогов стверджував, що навіть непопулярні професори, чий «науковий авторитет стоїть все-таки високо у студентів», зберігають порядок в аудиторії. Студент, як зазначав дописувач, зазвичай не вірить викладачу або через те, що не впевнений в глибині його знання, або через те, що підозрює його в нещирості наукових переконань. Так звана непопулярність професора іноді доводить до витівок, але не позбавляє професора довіри до його авторитету і

поваги. «Новому поколінню наших професорів доведеться працювати над гарненьким розумінням значення авторитету в науці і його необхідності для студентів», – наголошував М. Пирогов у статті «Листи з Гейдельберга 1» [11, с. 387].

На переконання вченого, авторитет наставника підтримується свободою наукового розслідування, яка є «одним із найнадійніших засобів проти захоплень і помилкових доктрин, таємних і явних», дає простір переконанням професора і разом з тим переконує слухачів у щирості його вчення [11, с. 388]. У статті «Листи з Гейдельберга 3» М. Пирогов стверджував, що без такої свободи, серед студентів – слухачів університетських курсів, легко вкорінюється думка про нещирість викладача, про те що він (викладач – О.Д.) «... не є відвертим у викладанні науки, що він не висловлює якихось задніх думок зі страху, користі і облуди». Розумовий і моральний зв'язок між наставником і студентом у такому разі, за словами М. Пирогова, «вже порушений, авторитет порушений і студент вже не бачить того ідеалу, який Савіньї хотів реалізувати в особі університетського професора». «Молода людина, що втратила цю довіру, яка має сумнів у щирості і вважає вчення професора не вільним, а вимушеним або удаваним, є вже адепт усіх можливих помилок; найбезглуздіші лжевчення легко западають в душу, отруєну сумнівом», – зауважував просвітник [12, с. 5].

М. Пирогов порушував також і проблему значущості обміну досвідом й результатами наукових пошуків між професорами закладів вищої освіти. Саме в такому обміні просвітник убачав шлях підвищення якості університетського викладання загалом і розвитку науки зокрема. Особистісне знайомство між викладачами вищих навчальних закладів, яке «могло б ... надзвичайно сприяти єдності мети і спільній справі науки», як писав М. Пирогов, сприятиме «подальшій зацікавленості працями відомої вже особи, читання робіт такої особи виявляється більш цікавим, думки знайомого автора виявляються більш зрозумілими, доступними [11, с. 388].

Суттєву увагу приділяв М. Пирогов і майстерності організації читання лекцій; вважав, що «не відшукавши вірної методи, не знайшовши напрямку», викладач «розгубить безліч часу і сам розгубиться». Просвітник наголошував, що «будь професор хоча б німий, та навчи прикладом, на ділі, справжньому методу заняття предметом – він для науки і для того, хто хоче займатися наукою, дорожче найкрасномовнішого оратора». «Цей добре виставить науку на сцену; а той покаже закулісний механізм, без якого не дізнаєшся науки. Покажіть освіченому в самому обмеженому масштабі, на який-небудь частинці науки, тільки насправді, метод і механізм, якими сучасна наука доходить до її результатів – і інше він добуде все сам, якщо він дійсно шукає знання», – писав науковець [9, с. 113].

Наголосимо, що наукові праці й професійна педагогічна діяльність Миколи Івановича була високо оцінена його співвітчизниками. У 1862 році широко знаний вітчизняний вчений, педагог К. Ушинський присвятив М. Пирогову статтю «Педагогічні твори М.І. Пирогова». У цій праці просвітник звернув увагу широкого загалу на значущість педагогічної діяльності М. Пирогова в історії вітчизняного просвітництва, наголосив: «Народ, із середовища якого виходять такі особистості, якою є особа М.І. Пирогова, може впевнено дивитися на своє майбутнє» [13, с. 605].

Висновки проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений науковий пошук дозволяє зробити такі висновки: збагачення змісту програми курсу «Педагогіка вищої школи» історико-педагогічними знаннями дає змогу побачити закономірності розвитку вітчизняної педагогіки в її співвідношеннях із тенденціями розвитку суспільства, сприяє розвитку професійно орієнтованого, критичного мислення; допомагає встановити взаємозв'язок ідей минулого та сучасних інноваційних освітніх пошуків, обґрунтувати взаємодію традиційного й унікального в педагогіці. Опанування науково-педагогічного знання органічно поєднаного з історією і традиціями має й ціннісно-сміслову функцію – формує особливий професійний світогляд, сприяє становленню професійної культури сучасного

викладача закладу вищої освіти. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення шляхів удосконалення організації навчального процесу в закладах вищої освіти, презентованих як вітчизняною, так і світовою педагогічною думкою та практикою.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2003 – 316 с.
2. Дічек Н.П. Історико-педагогічні дослідження в Україні у вимірі фахових наукових конференцій (2001 – 2010 рр.) // <http://lib.iitta.gov.ua/707168/1/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96.pdf>
3. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.
4. Ковалевський М.М. Моя жизнь // История и историки. Историографический ежегодник. 1973. Москва: Наука, 1975. – С. 287 – 288.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. К.: Знання, 2005. – 486 с.
6. Петражицкий Л. И. Университет и наука. Опыт теории и техники университетского дела и научного самообразования. СПб. 1907. – С. 13 – 14
7. Пирогов Н.И. Чего мы желаем ? (Отрывок из статьи: Школа и жизнь) // Собрание литературно-педагогических статей Н.И. Пирогова. Киев, 1861. – С. 1 – 50
8. Пирогов Н.И. Взгляд на общий устав наших университетов // Собрание литературно-педагогических статей Н.И. Пирогова. Киев: В унив. тип., 1861. – С. 205 – 227
9. Пирогов Н.И. По поводу занятий русских ученых за границей // Журнал Министерства Народного Просвещения, декабрь, 1863. Ч. СХХ, С. 109–128.

10. Пирогов Н.И. Университетский вопрос. Дополнения к замечанию на проект общего устава императорских российских университетов//Избранные педагогические сочинения. М.: Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1953. С. 324 – 393

11. Пирогов Н.И. Письма из Гейдельберга 1 // Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения [Сост. А.Н., Алексюк, Г.Г. Савенок; Акад. пед. наук СССР]. М. : Педагогика, 1985. – 493 с.

12. Пирогов Н.И. Письма из Гейдельберга 3 // Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения [Сост. А.Н., Алексюк, Г.Г. Савенок; Акад. пед. наук СССР]. М. : Педагогика, 1985. – 493 с.

13. Ушинский К.Д. Избранные труды. В 4 кн.Кн. 1: Проблемы педагогики [К.Д. Ушинский; сост., статьи, прим. и ком. Э.Д. Днепров]. М. : Дрофа, 2005. –638, [2] с.

УДК 37.013.42

***ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ: ДИДАКТИЧНІ
АСПЕКТИ***

Зозуляк-Случик Р. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Схарактеризовано сутність дефініцій «форма» та «метод». Детально проаналізовано різноманітні форми теоретичного та практичного навчання в університетах, що зумовлюють формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи. Розглянуто роль методів стимулювання оволодіння основами професійної етики, формування досвіду професійно-етичної діяльності, діагностування сформованості професійної етики у професійній підготовці фахівців.